

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ УКРАЇНСЬКИМ ВИДОМ ЄДИНОБОРСТВ «ХОРТИНГ»

У статті висвітлено зміст, форми і методи патріотичного виховання підлітків у процесі занять хортингом. Визначено зміст, форми і методи патріотичного виховання учнів 5-9 класів у загальноосвітніх навчальних закладах та експериментально перевірено їхню ефективність.

Ключові слова: *патріотичне виховання, підлітки, хортинг, фізкультурно-масова робота.*

Тимчик Н. В. Патриотическое воспитание подростков во время занятий украинским видом единоборств «Хортинг». *В данной статье рассматриваются содержание, формы и методы патриотического воспитания подростков во время занятий хортингом. Определено содержание, формы и методы патриотического воспитания учащихся 5-9 классов в общеобразовательных учебных заведениях и экспериментально проверена их эффективность.*

Ключевые слова : *патриотическое воспитание, подростки, хортинг, физкультурно-массовая работа.*

M. V. Tymchyk. Patriotic education of teenagers in time training of Ukrainian kind of martial arts «Horting». *This article is focused on the content, forms and methods of patriotic education of early adults in the process of Horting trainings. We established the content, forms and methods of patriotic education of pupils in 5-9th forms of the general education schools and experimentally approved their effectiveness.*

Keywords: *patriotic education, teenagers, horting, sports and media work.*

Постановка проблеми. Як свідчить практика у патріотичному вихованні старших підлітків у процесі занять хортингом є різнобічні організаційні форми. Найефективнішими формами організації і проведення з учнями активного дозволля є змагання на призи відомих земляків, спортивні вечори, які сприяють формуванню активної життєвої позиції, організації здорового способу життя, розвитку фізичних і розумових якостей. Систематичне й цілеспрямоване застосування української боротьби хортинг допомагає формуванню в школярів свідомих переконань, розв'язанню оздоровчих, освітніх та виховних завдань, а також сприяє психологічній та фізичній підготовці учнівської молоді до майбутньої професійної діяльності та військової служби.

На сучасному етапі становлення й розвитку Української держави проблема патріотичного виховання учнів набуває дедалі більшої актуальності. Необхідність її всебічного дослідження пояснюється насамперед поступовим зниженням у школярів інтересу до національних та історичних цінностей нашого народу, що не сприяє повноцінному формуванню й розвитку учнів як особистостей і патріотів своєї країни. У зв'язку з цим вимоги до патріотичного виховання знайшли відображення в Законах України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Концепції національно-патріотичного виховання молоді, Концепції патріотичного виховання учнівської молоді, Концепції громадського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення зазначеної проблеми засобами фізкультурно-масової роботи. Це, насамперед, дослідження основ туристсько-краєзнавчої діяльності (В. Вербицький, Г. Пустовіт, Т. Троценко), організації змагань з хортингу (Е. Єрьоменко), проведення військово-патріотичних спортивних ігор (Г. Коломоєць, В. Тимченко), проведення походів місцями бойової і спортивної слави українського народу (М. Зубалій, М. Тимчик), організації спортивних змагань на призи учасників бойових дій (К. Жукотинський) тощо. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що на сьогодні накопичено певний досвід військово-патріотичного виховання старшокласників, однак проблема патріотичного виховання підлітків у процесі занять українським видом единоборств «Хортинг» досліджена недостатньо.

Мета – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність патріотичного виховання підлітків під час занять хортингом.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з патріотичного виховання учнів підліткового віку.
2. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність патріотичного виховання підлітків під час занять українським видом единоборств «Хортинг».

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення психолого-педагогічної і спортивної літератури засвідчує, що у патріотичному вихованні підлітків велике значення має український національний вид спорту „Хортинг”. Це пояснюється тим, що він є популярним серед учнівської молоді, одним із ефективних засобів їх всебічного розвитку. Однак в останні роки дослідженню проблеми патріотичного виховання учнів надається недостатня увага, що призвело до поступового зниження в них інтересу до популярних форм і методів патріотичного виховання.

Теоретичні основи патріотичного виховання знайшли висвітлення в працях І. Беха, М. Баки, О. Захаренка, М. Зубалія, П. Ігнатенка, Б. Кобзаря, А. Макаренка, В. Новосельського, Ю. Руденка, В. Сухомлинського, М. Тимчика, В. Третьякова, В. Фарфоровського, К. Черної, Т. Шашла та інших. У їхніх працях наголошується, що патріотизм є однією з найважливіших рис кожного зрілого громадянина. Він передбачає любов до Батьківщини, свого народу, рідної землі; сприяння розвитку України як суверенної, правової, демократичної і соціальної держави; готовність відстояти незалежність, захищати її. Інтерес для нашого дослідження представляє бачення, яке розглянув М. П. Драгоманов. Педагог спирався на демократичну, гуманістичну й патріотичну основу національної свідомості, котра поєднувалася з толерантністю у взаєминах між людьми, з правдою і справедливістю. Для нього головним у патріотичному вихованні української молоді було орієнтування її на найвищі людські взірці духу і праці, нагадуючи ще й про неодмінну високу моральну якість самовіддано служити рідному народу, а не бути його „провінційним родичем, прихвоснем чужого”. На думку вченого патріотичне виховання й освіта в цілому повинні здійснюватися за допомогою народної словесності, яка яскраво і правдиво відображає

історію народу, його життя, культуру, побут і духовні прагнення. Він також наголошує, що розвивати розум і почуття дітей необхідно рідною мовою. Тобто моральне, естетичне й патріотичне виховання молоді, на думку Михайла Петровича, повинно здійснюватися на основі українських традицій та любові до Батьківщини [2; 3].

М. Д. Зубалій вважає, що необхідно формувати в учнів підліткового віку конкретні якості особистості, що характеризують їхню патріотичну вихованість, а саме: гуманність, яка передбачає систему установок щодо людей, живої природи, виражену в моральних нормах і цінностях, що проявляються у свідомості через переживання, співчуття або радість, які реалізуються в діяльності через акти сприяння, співучасті; активність, що характеризується особливістю внутрішнього стану учня безпосередньо на момент виконання ним будь-якого доручення, якої-небудь дії для загального блага. Вчений зазначає, що у процесі патріотичного виховання підлітків особливу увагу необхідно приділити дисциплінованості, яка проявляється в точному дотримуванні принципів і норм поведінки в колективі; самостійності, що характеризується вмінням приймати рішення без сторонньої допомоги; відповідальності, яка характеризується сумлінністю, високою спроможністю виконувати свої обов'язки, вимоги й доручення вчителя, вихователя, викладача. Сукупність названих якостей багатогранніше, точніше і всебічніше характеризують патріотичну вихованість підлітка [5; 6].

Цінними для нашого дослідження є думки І. Д. Беха, який зазначає, що основні колізії підліткового віку доцільно розглядати крізь призму домінанти розвитку, якою є розвиток підлітка як особистості. Адже, особливістю особистісного розвитку на цьому віковому рубежі є те, що на перше за значущістю місце виходять кооперативні стосунки з ровесниками та соціально значуща діяльність. Сучасний підліток по-справжньому вирішує проблему вибору шляху самореалізації – продуктивно-творчого чи споживацького, а це безпосередньо пов'язано з його настановами стосовно інших людей і матеріальних цінностей. Настанови, наголошує автор, визначають егоїзм чи альтруїзм, пожадливість чи безкорисливість, творчість чи споживацтво у поведінці. Педагогічний вплив у цьому напрямі багато в чому опосередкований сімейними традиціями та атмосферою малої групи, референтної для дитини й підлітка. Цей вік, зазначає автор, – перший рубіж особистісного розв'язання суперечностей самовизначення, й допомога педагога в цей час зводиться переважно до підтримки підлітка, його референтної групи [1].

Тому, на нашу думку, патріотичне виховання підлітків – це формування в учнів 5–9 класів патріотичної свідомості, почуття вірності Батьківщині, відповідальності за свої вчинки, готовності захищати інтереси рідної школи, місцевості, України, поважного ставлення до відомих земляків, національних традицій тощо.

Вивчення практики патріотичного виховання підлітків у процесі занять хортингом засвідчує, що перехід від дитинства до підліткового віку у людському суспільстві передбачає не тільки фізичне дозрівання, але й прилучення до загальної культури, оволодіння певними знаннями, вміннями і навичками, завдяки яким учні можуть працювати, виконувати суспільні функції й нести соціальну відповідальність. Тому перехідний вік являє собою не лише фазу розвитку організму, а й важливий етап формування майбутньої особистості. У процесі цього переходу, коли учні 5–9 класів жили за певними правилами, встановленими для них батьками, вони поступово прилучаються до самостійної та відповідальної діяльності дорослої людини.

Дієвим засобом патріотичного виховання підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи в експериментальних групах був український вид бойового мистецтва «Хортинг» та проведення змагань з цього види спорту. Їх проведення пояснювалося необхідністю залучення учнів 5–9 класів до патріотичної діяльності в процесі фізкультурно-масової роботи. Заняття з хортингу компенсували недостаток урочних занять й сприяли підвищенню патріотичної вихованості підлітків та формуванню суспільних і особистих ціннісних орієнтацій.

Для підвищення ефективності патріотичного виховання у процесі спортивних змагань підлітки дотримувалися спеціально-розроблених учителем фізичної культури, тренером спортивної секції вимог. Вони полягали в тому, щоб зміст спортивних змагань з хортингу відповідав завданням патріотичного виховання; щоб під час проведення змагань урахувалися психологічні, фізіологічні, вікові та статеві особливості учнів підліткового віку; щоб учні поступово готовилися до майбутньої професійної (за їх власним вибором). Крім того, підліткам пропонувалися завдання, які змушували їх задуматися над правильністю своїх дій під час занять хортингом. Їм також надавалася можливість спілкуватися зі старшими людьми, щоб глибше зрозуміти їхню діяльність і визначити чого вони чекають від життя та своєї країни. В учнів 5–9 класів також виховувалося бажання бути першим під час проведення спортивних змагань з хортингу, але не будь-якою ціною. Їм наводилися приклади, коли поразка на певному етапі приносила позитивні результати, заставляла цілеспрямовано готуватися до майбутніх перемог. Серед підлітків пропагувалася популяризація й гласність спортивних змагань тощо.

Зміст патріотичного виховання у процесі занять хортингом спрямовувався на залучення підлітків до позакласної діяльності, яка сприяла задоволенню потреб учнів у формуванні нових взаємостосунків; самостійності під час практичної діяльності; позитивної мотивації до спортивних занять у домашніх умовах та за місцем проживання. У процесі занять хортингом в учнів 5–9 класів підвищувалася самосвідомість і відповідальність за свої дії, формувалося бажання наблизитись у вчинках до свого спортивного ідеалу. Вони також мали можливість вибирати друзів за інтересами, поглядами на життя, сутність і зміст патріотичного виховання в сучасних умовах.

Під час дослідження наша увага зосереджувалася на підготовці вчителів і підлітків до організації патріотичної роботи у процесі занять хортингом. У зв'язку з цим були проведені бесіди й анкетування вчителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій і учнів середніх класів з метою внесення змін у практику патріотичного виховання підлітків у процесі занять хортингом в школі. Зміст цієї роботи був спрямований на те, щоб з'ясувати, які патріотичні якості є для підлітків головними та які б вони хотіли в себе розвинути. Встановлено, що значущим для підлітків є: любов до Батьківщини; повага до батьків і рідних; гордість за спортивну команду, Вітчизну тощо.

Змагання з хортингу організовувалися з учнями 5–9 класів з метою заохочення до проведення здорового способу життя; розширення в підлітків морально-ціннісних орієнтацій; зміцнення тілесного і духовного здоров'я; загартування характеру; забезпечення внутрішньої єдності цінностей здоров'я школярів з базовими моральними і духовними цінностями. Організація змагань з хортингу спрямовувалася на те, щоб в учнів підліткового віку формувалася інтерес до спортивно-масової, суспільно-корисної та патріотичної діяльності. Під час виконання доручення тренера в учнів 5–9 класів виникали емоційні переживання при подоланні перешкод, що сприяло розвитку в підлітків таких особистісних якостей як повага один до

одного, взаємодопомога, дисциплінованість, наполегливість, упевненість у своїх силах. Учні глибше усвідомлювали сутність і зміст патріотичного виховання, значущість своєї всебічної підготовленості, розуміння проблем інших людей тощо. Ці та інші життєво необхідні особистісні якості допомогли учням досягти кращих успіхів.

Активну участь у організації змагань з хортингу брали як хлопці, так і дівчата, оскільки цей засіб фізкультурно-масової роботи сприяв зміцненню творчих і дружніх відносин в учнівському колективі. Підлітки переконувалися в необхідності популяризації українського національного виду єдиноборств «Хортинг». Це змушувало їх бути активними, наполегливими, не байдужими до своєї історії. Дана мета об'єднувала учнів у єдиний колектив, який заради збереження для себе і майбутніх поколінь історичних фактів вивчав і підтримував цю патріотичну акцію свого народу.

Педагоги, у процесі підготовки до змагань з хортингу, часто створювали для учнів такі умови, подолання яких сприяло гарантованому успіху. Тобто, у процесі виконання спеціально організованих індивідуальних і колективних завдань учні завчасно готували себе до майбутніх змагань й від цього отримували емоційне задоволення. Запропонована робота вимагала від них прояву вольових якостей, бажання працювати, творчо розвиватися, вдосконалюватися фізично й бути першим під час проведення спортивних змагань. Створені вчителями ситуації гарантованого успіху дозволяли підвищувати патріотичну вихованість учнів, оскільки лише за умов успіху в процесі занять хортингом сприяла вихованню патріотичних якостей.

Учасники змагань з українського бойового мистецтва „Хортинг” мають любити свою Батьківщину, знати рідну мову, мати гарні оцінки, бути надійними і дружними, дисциплінованими і винахідливими, допомагати один одному й не боятися непередбачуваних труднощів. Вони також мали вести здоровий спосіб життя, брати участь у фізкультурно-масовій роботі; відвідувати спортивні секції і гуртки з хортингу; дорожити честю рідної школи, свого села, міста, району; берегти народні надбання й дотримуватися традиції свого регіону, знати гімн України тощо. Отже, основними методами роботи із підлітками під час українського бойового мистецтва „Хортинг” були: метод змагання, заохочення, створення ситуації гарантованого успіху, міжособистісного діалогу, пошуку.

Також, наповнені цікавим патріотичним змістом були змагання з хортингу на призи відомих спортсменів, які проводилися в експериментальній школі до дня їх народження. Організуючи змагання, учні вивчали автобіографічні дані та професійну діяльність відомих українських спортсменів, їхню участь у змаганнях на першість України та на міжнародній арені. Зверталася увага на їхню громадську і спортивну діяльність під час навчання в школі та інших навчальних закладах. Ці люди ставали для підлітків зразками, які позитивно впливали на їхню поведінку, розвиток інтересу до патріотичної діяльності в процесі занять хортингом.

Під час організації і проведення змагань з хортингу на призи відомих українських спортсменів підлітки залучалися до самостійної фізкультурно-масової роботи. Також, у процесі проведення змагань стимулювалася мотивація підлітків, підвищувалася їхня активність, ініціативність, винахідливість. Для забезпечення ефективності індивідуальних й колективних дій підлітки дотримувалися відповідних соціо-нормативних вимог. Вони полягали в тому, щоб зміст спортивних змагань відповідав завданням патріотичного виховання; щоб під час проведення спортивних змагань урахувалися психологічні, фізіологічні, вікові та статеві особливості підлітків, дотримувалися моральні норми поведінки тощо. Отже, основними методами роботи із підлітками під час змагань на призи відомих спортсменів були: створення ситуації успіху, заохочення, доручення, уподібнення тощо.

Перевірка ефективності патріотичного виховання підлітків у процесі занять хортингом проводилася шляхом порівняння результатів експериментальних і контрольних груп отриманих у процесі проведення спортивних змагань та пошукової роботи. Визначалися рівні патріотичної вихованості підлітків під час занять хортингом на початку, в середині й у кінці експерименту, що проводився за експериментальною методикою під час позаурочних, секційних і самостійних занять. Визначалися рівні за допомогою когнітивного, емоційно-ціннісного і діяльнісно-практичного критеріїв та відповідних їм показників: усвідомлення підлітками змісту понять „патріот”, „патріотизм”, „хортинг”; знання історії спорту, спортивних традицій рідної школи, місцевості, України; обізнаність з формами фізкультурно-масової роботи (змагання з хортингу, військово-патріотичні спортивні ігри з хортингу тощо); усвідомлення ролі хортингу для учнів, школи, місцевості, України; інтерес до спортивної історії з хортингу і спортивних традицій рідної школи, місцевості, України; поважне ставлення до відомих спортсменів, майстрів спорту, людей похилого віку, дітей; бажання брати участь в різних формах фізкультурно-масової роботи (змагання з хортингу, військово-патріотичні спортивні ігри з хортингу тощо); уміння проводити пошукову роботу щодо вивчення спортивної історії з хортингу і спортивних традицій рідної школи, місцевості, України й узагальнювати відповідну інформацію; вміння в конкретних вчинках проявляти поважне ставлення до відомих спортсменів, майстрів спорту, дітей; активна участь у змаганнях з хортингу.

Підсумки контрольних зрізів, результати формульованого етапу експерименту, засвідчили суттєві позитивні зміни у рівнях патріотичної вихованості підлітків ЕГ у процесі занять хортингом. У відсотковому розподілі в КГ суттєвих змін не було виявлено. Тому, наприкінці формульованого етапу експерименту патріотична вихованість підлітків ЕГ у процесі занять хортингом суттєво підвищилася. Так, високий рівень патріотичної вихованості виявили 29,10 % підлітків, середній – 31,22 %, нижче середнього – 21,96 % і низький – 17,73 %. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою методу математичної статистики χ^2 -критерію.

Висновки. Результати дослідження дають можливість констатувати, що патріотичне виховання підлітків у процесі занять українським видом єдиноборств «Хортинг» тісно взаємопов'язані з загальноосвітніми виховними завданнями. Аналіз отриманих результатів показав, що ефективність патріотичного виховання в процесі занять хортингом підвищилася за таких умов: правильної педагогічної спрямованості форм і методів патріотичного виховання учнів середніх класів; удосконалення змісту патріотичного виховання учнів у процесі занять хортингом; індивідуального підходу до підлітків; відповідність змісту патріотичного виховання в процесі занять хортингом інтересам учнів; застосування організаційних здібностей школярів у процесі проведення змагань з хортингу в школі, сім'ї та за місцем проживання; дотримання принципу доступності на кожному етапі роботи; створення ситуацій успіху та суперництва; усвідомлення кожним учнем свого обов'язку.

Перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів проблеми. *Перспективним може бути* вивчення: особливостей патріотичного виховання в процесі занять хортингом учнів різних вікових груп; взаємодії школи і сім'ї з патріотичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл; зв'язку патріотичного й фізичного виховання

учнів середніх класів; педагогічних умов патріотичного виховання учнів у спортивних об'єднаннях за місцем проживання.

Література

Бех І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

Драгоманов М. П. Вибране / М. П. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – 688 с.

Драгоманов М. П. Чудацькі думки про українську національну справу / М. П. Драгоманов // www.ukrstor.com.

Єрьоменко Е. А. Тренування в хортингу : навчально-методичний посібник / Е. А. Єрьоменко. – К., 2009. – 227 с.

Зубалий Н. Д. Военно-патриотическое воспитание старшеклассников в процессе работы по физической культуре: методические рекомендации средним общеобразовательным школам / Н. Д. Зубалий. – К., 1982. – 109 с.

Методика фізичного виховання учнів 1–11 класів : навчальний посібник / М. Д. Зубалій, Л. В. Волков, М. В. Тимчик та ін. [за редакцією М. Д. Зубалія]. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 209 с.

Тимчик М. В. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / М. В. Тимчик. – К., 2013. – 222 с.